

AUŠRA JURGUTIENĖ

Kritikas romantizmo spąstuose

Anotacija: Straipsnyje keliamas klausimas, kodėl Vytautui Kubiliui rūpėjo romantizmo literatūros tyrinėjimai ir kodėl jis domėjosi romantizmo tradicija ir likimu dabartinėje literatūroje. Iškeltam klausimui pasiūlomi keli atsakymai. Teigiama, kad romantizmo literatūra, suvokta ne tik kaip rašymo, bet ir mąstymo, gyvenimo stilius, buvo ne tik Kubiliaus tyrinėjimo objektas, bet ir jo metodologinis skaitymo įrankis. Uždaros ir cenzūruojamos sovietmečio kultūros specifika privertė Kubilių visą literatūros istoriją suprasti kaip dialektišką alternatyvių romantizmo ir antiromantizmo kryptų kovą. Kubiliaus romantizmo interpretacijose sovietmetyje propaguotas ideologinis romantizmas neatskiriama susiliejo su jo puoselėjamu psichologiniu romantizmu. Diskutuojama su naujausiais bandymais Kubilių priskirti vokiečių interpretacinės mokyklos tradicijai. Straipsnyje daromas skirtumas tarp psichologinės ir lingvistinės stiliaus interpretavimo tradicijų, Kubilių priskiriant prie pirmosios, labiau tradicinės „dvasios hermeneutikos“. Parodoma Kubiliaus pastanga kurti angažuotą aksiologinę kritiką kaip alternatyvą paplitusiam interpretacinės kritikos formalizmui. Metodologiniam Kubiliaus kritikos kontekstui priskiriama ne tik vokiečių dvasios kultūros mokykla, bet ir R. Welleko, R. Ingardeno, J. P. Sartre'o, M. Bachtino literatūros teorija.

Raktažodžiai: Vytautas Kubilius, romantizmas, literatūros kritika, interpretacinė kritika, estetinė vertė.

Nieko šiame pasaulyje nėra grynu pavidalu.

Visos geros idėjos turi savo tamsiąsias puses.

Viskas dvilypu¹.

Iki šiandien išliko puiki įtarumo hermeneutikos pamoka, gauta dar ankstyvoje jaunystėje iš Vytauto Kubiliaus straipsnio „Vidinis monologas“ apie Alfonso Bieliausko knygą *Kauno romanas*. Jame Kubilius tik su jam būdingu įžvalgumu ir įžūlumu suabejojo visais tuometinės kritikos romanui skirtais liaupsinimais,

1 Ger Groot, *Dvi sielos: Pašnekesiai su šiuolaikiniais filosofais*, vertė Antanas Gailius, Vilnius: Aidai, 2004, p. 38.

pastebėdamas, kad rašytojas „stengiasi suteikti moralinio reikšmingumo ir dvasinės simpatijos Sigitui Sėliui, nors šis visais savo poelgiais priklauso ‚bestuburių‘ giminei, gyvenančiai pagal aplinkybių diktatą“². Nedarydamas jokių išlygų nei garsiam sovietmečio prozininkui, nei prozą atnaujinančiai „vidinio monologo“ formai, kritikas savo mintis dėstė labai tiksliai ir griežtai: „Sigito Sėlio sąmonės maištas (dažniausiai pagiriomis), neurozinės būsenos – greičiau literatūrinis tinkas, kuriuo padengta paprasčiausio konformisto figūra, negu autentiška psichologinė tikrovė“³. Taip jis sunkiai dirbo labai reikalingą literatūros švarinimo darbą, keldamas jai meninės kokybės verdiktą ir palaikydamas, kokią tuomet tik buvo įmanoma, probleminio ir diskusinio mąstymo poziciją⁴.

Deja, kaip nemalonaus palikimo dovana, pragmatinio, linkusio pataikauti ir neklysti, reikštis papūstais ir nelabai aiškiais žodžiais neprobleminio mąstymo perviršis lietuvių literatūroje ir literatūrologijoje dominuoja iki šiandien. Prisimindami šią Kubiliaus pamoką mes eisime alternatyviu keliu, ieškodami nekonjunktūrinės ir poleminės tiesos apie jį patį, talentingą mokslininką, pakliuvusį į totalitarinio režimo pinkles. Vieno didžiausio lietuvių literatūrologo drama, kad ir kaip tai paradoksaliai nuskambėtų, – tai jo konfliktas su primityvia leninine propaganda, išreikšta pseudooptimistiniais lozungais („Tarybinės literatūros, labiausiai priešakinės literatūros pasaulyje, jėga yra ta, kad ji yra literatūra, kurioje nėra ir negali būti kitų interesų, kaip tik liaudies interesai, valstybės interesai“⁵), ir kankinantis nesaugumo jausmas, gyvenant juos neatitinkančioje tikrovėje ir dirbant nuolatinio politinio persekiojimo aplinkoje.

Jei pritarsime psichanalizės nuostatai, kad Aš nėra izoliuotas nuo Kito, tai pasikeitus istorinei situacijai, pasibaigus sovietinei okupacijai, tampa svarbu psichanalitiškai apsvarstyti paties Aš pokytį ir distancionuoti nuo vakarykščio savęs. „Aš“ mūsų darbe pirmiausia turi reikšti ir reiškia abstraktesnės literatūrinės savimonės pokyčio dimensiją. Arba, vėl prisiminus Kubilių, turime pakartoti jo žodžius, teigiančius, kad kritika, skiepijanti žmonėms kritiško mąstymo įgūdžius, pirmiausia turi būti kritiška savo pačios atžvilgiu:

2 Vytautas Kubilius, „Vidinis monologas“, in: *Problemos ir situacijos*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 111.

3 *Ibid.*, p. 105.

4 Šio straipsnio įspūdį tik dar labiau sustiprino vėliau sužinoti faktai, kad tuo metu Kubiliaus kritikuotas Bieliauskas buvo Rašytojų sąjungos pirmininkas ir pareikalavo išmesti jį kritikuojusį mokslininką iš Lietuvių literatūros ir kalbos instituto, bet Korsakas to nepadarė.

5 Citata iš VKP(b) CK nutarimo, kuria baigiamas Korsako straipsnis „Lietuvių literatūros mokslo uždaviniai“ – žr: Kostas Korsakas, *Literatūra ir kritika*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1949, p. 33.

Kritiškas literatūros žvilgsnis į save ypač reikalingas postkomunistinėse šalyse [...]. Čia pamažu diegiama nuostata: nepriklausomybė natūraliai išsirutuliojo iš sovietinės santvarkos, diktatūra natūraliai peraugo į parlamentinę demokratiją, o sovietinis žmogus, valstybės mašinos sraigtelis, natūraliai tampa laisvu ir pareigingu Europos bendrijos nariu. [...] Priešintis sovietmečio gyvenmenos ir psichologijos traukai – tragiškais savo padariniais (atsigręžkim į Baltarusiją!), – regis, turėtų būti svarbiausias išsilaisvinusios literatūros rūpestis⁶.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad Kubilius romantizmo temai yra paskyręs ne tiek ir daug specialių studijų: „Romantizmo likimas“ (1966), „Lenkų romantizmo atgarsiai lietuvių literatūroje“ (1983), *Romantizmo tradicija lietuvių literatūroje* (1993), „Romantizmo ir antiromantizmo priešpriešos“ (1991–1994), „Poetas ir Lietuva“ (1998), „Jo romantinės dvasios pakylėti“ (1999). Tačiau jei patyrinėsime kitus jo darbus, pamatysime, kad romantizmo tradicija juos yra persmelkus kiaurai, nes ji buvo ne tik jo kritikos objektas, bet ir vidinis metodologinio mąstymo ir net pasaulėjautos elementas.

Romantinė tendencija kritinėse interpretacijose

Dažnoje Kubiliaus monografijoje lietuvių rašytojai (Julius Janonis, Salomėja Nėris, Kazys Boruta, Jonas Aistis) pristatomi kaip romantiniai tipai, su kuriais kaip savo *alter ego* tam tikrais aspektais buvo linkęs save tapatinti jų autorius⁷. Iš kultūrinės istorinės mokyklos išaugusi vokiečių dvasios istorijos mokykla monografiją, kurioje rašytojo kūryba susiejama su biografiniu, istoriniu ir psichologiniu kontekstu, įteisino ir išpuoselėjo kaip patį tobuliausią literatūros tyrinėjimo žanrą ir tyrinėjimo priemonę. Kubilius labai natūraliai perėmė šią

6 Vytautas Kubilius, „Literatūra pervertinimų žaizdre“, in: *Literatūra istorijos lūžyje*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 1997, p. 162–163.

7 „Tik dabar žvelgdamas atgal suvokių, kad tokia pasirinkime būta kažkokios vieningos linijos. Matau, kad mane traukia asmenybės, maištaujančios prieš esamą aplinką ir gyvenamą laiką, pilnos konfliktiškų apsisprendimų ir dinamiškų lūžių, galingai besiveržiančios į tiesas, laivės, lygybės idealus. Netraukia rašyti apie ramybės ir harmonijos krėsluose sėdinčius klasikus ar literatūrinio profesionalizmo virtuozus“, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Rankraštyno archyvas, F 92903–2.

dvasios istorijos mokyklos tradiciją, parašydamas monografijų ciklą apie rašytojų asmenybės ir jų kūrybos savitumo vertę. Jis nuolat akcentavo romantizmo direktyvą „rašyk taip, kaip jauti“, vertindamas viena nuo kito neatskiriamus literatūros lyrizmo ir poetiškumo arba meniškumo aspektus: „Romantikai sukūrė naują kalbos tipą, nepripažįstantį statikos, subrandintą autobiografijos sferoje, išvarpytą atviro jausmingumo impulsų, perdėm lyrinių tonacijų“⁸. Šios direktyvos kontekste, galima sakyti, jis regėjo visus savo monografijų personažus. Prie neabejotiną istorinę vertę turinčių Kubiliaus monografijų kaip tam tikrą jų teorinį manifestą ar neatsiejamos svarbos komentarą paminėčiau sovietinei cenzūrai užkliuvusį straipsnį „Talento mįslės“ (1971), kuriame kūrėjo genialumas ir kūrybinės galios paslaptis su ypatingai romantiškai maištinga dvasia buvo priešpriešinta reglamentuojančiai ir totalitarizuojančiai sovietmečio aplinkai:

Šiandieniniame pasaulyje literatūrinio gyvenimo mechanizmas tvirtai reguliuojamas, ir talentas gauna balsą paklusdamas vienokiam ar kitokiam reglamentui. Talento savarankiškumas – išblukusi romantikų iliuzija – nesiderina prie industrinių šiuolaikinio meno gamybos būdų (televizija, kinas, estrada), kur literatas tėra žodinės medžiagos tiekėjas – juodadarbis. Įkinkytas į ideologinio antstato ar „pasilinksminių industrijos“ tarnybą, menas vis dėlto nekeičia savo prigimties⁹. [...] Kiekvienoje unifikuotoje visuomeninių ryšių sistemoje menas visada išlieka blogiausiai koordinuota funkcija ir mažiausiai standartizuota detalė. Tai galbūt esminė meno žymė kompiuterių epochoje. Būtina išlaikyti šitą gaivalingą, akinantį meno vaidmenį. Tai įmanoma, jei publikos stalui nebus tiekiami „kepti poetai“, kaip bijojo Šarlis Boderas. Tai įmanoma, gerbiant talentą ir saugant jo individualumą¹⁰.

Vienos iš reikšmingiausių Kubiliaus knygų – lyginamoji *Lietuvių literatūra ir pasaulinės literatūros procesas* ir istorinė *XX amžiaus literatūra*, skirtos nacionalinės literatūros fenomenui tirti, iš esmės remiasi vadinamosios hegelinės diltėjinės istoriosofijos nuostatomis ir tuo patenka į romantinės estetikos lauką.

Net garsiosios studijos *XX a. lietuvių lyrika: Stilių raida ikitarybiniu laikotarpiu* (1982), *Žanrų kaita ir sintezė* (1986) bei kitos knygos, atidžiau įsiskaičius, turi fundamentalių sąsajų su romantizmo estetinė paradigma.

8 Vytautas Kubilius, *Romantizmo tradicija lietuvių literatūroje*, Vilnius: Amžius, 1993, p. 134 (toliau cituojant šią knygą tekste skliaustuose nurodomas jos puslapis).

9 Vytautas Kubilius, „Talento mįslės“, in: *Problemos ir situacijos*, p. 55.

10 *Ibid.*, p. 71–72.

Studijoje *Žanrų kaita ir sintezė* Kubilius žanrų raidą nacionalinėje literatūroje ėmėsi tirti nuo tipologiškai apibendrinto romantikų konflikto su klasicistais. Dėl to autoriui prireikė net nukeliauti į Liudviko XIV dvarą, kad normatyvinę klasicizmo estetiką susietų su absoliutinės monarchijos valdoma visuomene, o jos dėka alegoriškai bei ezopiškai prabiltų apie sovietinę totalitarinę visuomenę, direktyvinę socialistinio realizmo estetiką ir nomenklatūrinę „dvaro literatūrą“. Kubiliaus vaizdingai aprašytas Liudviko XIV dvaras tapo politiniu šifru, leidusiu jam smagiai pasityčioti iš LKP CK „dvaro“, ideologiškai kuravusio sovietmečio meną ir uždariusio jį siauruose mintijimo rėmuose. Bet kurio amžiaus pataikūniškas „dvaro menas“ buvo pašauktas ir pasmerktas „kurti idealias žmogaus elgesio normas, skiepyti paklusnumą esamai tvarkai, moralizuoti ir linksminti karaliaus dvarą“¹¹.

„Mylėk dorybę“, – mokė N. Bualio. Tegul jūsų piešiami sielos ir papročių vaizdai visada būna kilnūs. [...] Nevalia apvilkti nuodėmių patraukliu drabužiu, nes tokiais vaizdais menas tik tvirkintų visuomenę. Romanas taip turi būti parašytas, kad jį galėtų skaityti damos, nenuleisdamos akių ir neparausdamos. Nevalia primesti karaliams ir princams blogų darbų („mes netikime, kad karaliai gali būti piktadariai“), nes tai griautų pasitikėjimą esama valdžia. [...] Klasicistinis menas, N. Bualio supratimu, teigia, aukština, idealizuoja, nedrįsdamas abejoti ir neigti¹².

Todėl romantikai ir šiame, ir kituose Kubiliaus tekstuose iškyla kaip patrauklūs maištininkai prieš klasicistinę bet kokio sąstingio laikotarpio „dvaro kūrybą“ ir sykiu prieš patį alegorizuotąjį dvarą. Abejoti ir neigti, kelti ir ginti žmogaus individualybės vertę ir laisvę – tokie romantiniai lozungai, perėję kelis istorinius šimtmečius, giliai įsitvirtino Kubiliaus literatūros kritikoje. Iš romantinio idealizmo ateinantis šūkis „valia išsisakyti“ tampa pamatiniu visose jo knygos. Todėl nekeista, kad žanrų problemą nacionalinėje literatūroje Kubilius tyrinėjo iš esmės vadovaudamasis romantiniu meno interpretavimu, akcentuodamas jo antropocentrinį ir estetinį aspektus („Visos meno rūšys turi tą patį pagrindą ir pateisinimą – jos yra estetinė žmogaus buvimo išraiška“¹³). Kritikuodamas abu tuometinės literatūrologijos kraštutinumus – ir pozityvistinį

11 Vytautas Kubilius, *Žanrų kaita ir sintezė*, Vilnius: Vaga, 1986, p. 19.

12 *Ibid.*, p. 18.

13 *Ibid.*, 40.

scientizmą bei empirizmą, verčiantį mokslininkus detaliai ištirti tik konkrečius ir smulkius literatūros lauko reiškinius, ir abstrakčiąją metafiziką, diletantiškai nu-austą iš neargumentuotų tuščių frazių, taip pat akcentuodamas stiprėjančią gyvenimo ir mokslo specializaciją ir su ja susijusį vertybinio reliatyvizmo gilėjimą, Kubiliaus kaip priešnuodį visoms šioms blogybėms iškėlė meninę kūrybą, romantiskai vis dar tikėdamas, kad žmogaus estetinei vaizduotei suteikta išskirtinė galia visus gyvenimo prieštaravimus sutelkti į sintezuojančią visumą. Menas jam vis dar regėjosi kaip vienintelė žmogų harmonizuojanti, nuraminanti, išskirianti ir gelbstinti salelė, išlikusi XX a. karų bei revoliucinių dramų okeane: „literatūra ir šiandien kaupia savyje visos dvasinės kultūros gelmę ir teikia kitoms meno rūšims programines koncepcijas“ (46). Susiedamas kūrybos esmingumą su kuriančios beribės sąmonės spontaniška saviraiška ir romantine menų sintezės idėja bei mitologiniu N. Fry'aus meno universalumo aiškinimu, gausiai cituodamas tiek romantikus, tiek modernistus, Kubilius meistriškai nubraižė naujausios lietuvių literatūros žanrinių formų kaitos ir sintezės vaizdą.

Kubiliaus darbai, išsaugantys geriausią nacionalinės ir pasaulio literatūros paveldą ir fundamentaliai susiję su modernybės kultūros estetika, padėjo jam atsiplėšti nuo vulgariojo marksizmo, teorinėje literatūroje įvardijamo leninizmu, ir riboto socialistinio realizmo diktato. Tačiau tenka tik apgailestauti, kad vienas iš talentingiausių lietuvių mokslininkų įstrigo senstelėjusios estetikos rėmuose ir sovietinės literatūrologijos džiunglėse, nes jo darbai daugiausia buvo skirti pramušti inertišką, siaurą ir dogmatiską, viską klasifikuojančią ir reglamentuojančią literatūroje ir literatūrologijoje pokario mąstyseną (53) ir negalėjo natūraliau įsitraukti į anapus geležinės sienos vykusius labai svarbius su metodologijos atsinaujinimu susijusius literatūros mokslininkų ir kritikų debatus.

Nenuostabu, kad romantizmo šalininkas labiausiai domėjosi lyrika, parašydamas kapitalinę studiją *XX amžiaus lietuvių lyrika: Stilių raida ikitarybiniu laikotarpiu* apie XX a. pirmosios pusės lyrikos stilistines linkmes. Nenuostabu turėtų būti ir tai, kad šioje knygoje lyrikos samprata pradedama nuo fundamentalios Georgo Vilhelmo Frydricho definicijos „lyrinės poezijos centre privalo būti poetiškai konkretus objektas, poetas, jis ir sudaro tikrąjį lyrinės poezijos turinį“¹⁴. Tą pačią estetinę programą Kubilius konstatuoja ir modernizmo kūry-

14 Vytautas Kubilius, *XX amžiaus lietuvių lyrika: Stilių raida ikitarybiniu laikotarpiu*, Vilnius: Vaga, 1982, p. 7.

boje: „Vaizduotę Š. Bodleras paskelbė svarbiausia lyrikos galia – ji ne atspindi, o perkuria pasaulį“¹⁵. Kubilius čia demonstruoja platų lyrikos teorijų žinojimą, fiksuodamas pozityvistų, nepasitikinčių atskiros žmogaus psichikos verte, ir neokantininkų, patekusių į solipsizmo aklavietę, kur dingsta objektyvios tiesos galimybė, priešpriešą. Jis taikliai sumini egzistencialistų fenomenologinę nuostatą, kad buvimas pasaulyje yra vientisas bei nedalomas į skirtingas objekto ir subjekto sferas¹⁶. Kaip jos pavyzdį pateikia interpretacinės mokyklos Wolfgango Kayserio, kurį vadina imanentiškumo teoretiku, lyrikos sampratą, jog lyrikos esmę sudaro tai, kad daiktiškumas ištirpsta Aš trykštančioje nuotaikoje. Bet po visos lyrikos teorijų apžvalgos Kubiliaus pateiktas lyrikos supratimo variantas, kad „Tradicionis lyrikos principas – asmenybės saviraiška – nepasikeitė ir XX amžiuje“¹⁷, parodo tik tai, kaip nedaug jo buvo pasistūmėta nuo romantinės poezijos sampratos. Tai patvirtina ir visos kitos jo pateiktos išvados: „Psichologinis eilėraštis, žinoma, nėra vienintelė lyrikos forma. Bet nuo romantizmo laikų jis viešpatauja Europos literatūroje“¹⁸. Apibendrindamas jis savo nuostatas dar labiau susieja su romantizmu: „XIX a. pradžioje romantikai paskelbė poetinę formulę, kuri ilgam nustatė lyrikos kryptį bei ribas, – poeto galia glūdi ne kūrinio tematikoje ar žodžiuose, o išgyvenime: autoanalizė yra svarbiausias pasaulio pažinimo būdas ir kūrybos šaltinis. Įsigalėjo eilėraštis – poeto dvasinės išpažinties forma“¹⁹. Arba dar „Kūrėjo būseną, išgyvenimą ir patirtį romantizmas įtvirtino kaip vieną svarbiausių lyrikos versmių“²⁰. Kubilius pamini naujausius kūrybos ir kritikos bandymus atitraukti lyriką nuo psichinių išgyvenimų sferos ir suvokti ją kaip „uždarą ir specifinę kalbos ženklų sistemą“, bet, regis, tik tam, kad jos kalbiniam konstravimui priešpriešintų romantinių psichologinių išgyvenimą ir psichologinį eilėraštį kaip didžiausią lyrikos vertybę. Ne veltui jis su didžiausia simpatija ir talento jėga nacionalinėje literatūroje kanonizavo romantizmo ir modernizmo kūrybą, kurios buvo sukurtos ant to paties estetinio pagrindo, nepamatuotai nuneigdamas kitokio tipo kūrėjus (Adomą Jakštą). Iš čia radosi ir Kubiliaus pamėgti lyrizmo ir lyrikos terminai bei juos lydinti koncepci-

15 *Ibid.*, p. 9.

16 *Ibid.*

17 *Ibid.*, p. 11.

18 *Ibid.*

19 *Ibid.*

20 *Ibid.*, p. 12.

ja: „Lietuviškojo lyrizmo tezės – kūryba prasideda iš vidaus; asmenybės išsiliejimas – kūrinio gyvybė; poetinis vaizdas – gyva dvasios dalelė – nebuvo naujos. Tai bendros visai Europai psychologizuoto lyrizmo tezės, paremtos romantizmo premisa: kūryba – išgyvenimo apipavidalinimas“²¹. Kubilius laikėsi romantikų pradėtos ir neoromantikų išstobulintos gyvenimo filosofijos nuostatos, kad kūryba yra geriausia gyvenimo išgyvenimų tikrumo (subjekto ir objekto dialektinio sąryšio) įprasminimoja. Jis pratęsė lietuvių tautos kaip lyrikų (pradėtą Balio Sruogos) ir kaip romantikų (pradėtą Vaižganto) mitologizavimą, tarpukario kūrybą matydamas kaip naujausios literatūros brangintiną ir sektiną pavyzdį. Tai buvo svarbi talentingo mokslininko atspirtis jo mūšiuose su socialistinio realizmo primityvizmais, bet konservatyvokai uždara, jei ją lyginsime su platesniu XX a. antrosios pusės Europos literatūros mokslo kontekstu.

Romantizmo recepcijos ypatumai ir paradoksai

Geriausiai romantizmo recepcija aiškėja iš specialiai romantizmui skirtų Kubiliaus darbų, kuriuos galima suskirstyti į dvi grupes. Viena grupė – straipsnis „Romantizmo likimas“, skirtas chruščiovinio atlydžio literatūroje periodui, bei straipsniai iš studijos *Lietuvių literatūra ir pasaulinės literatūros procesas* („Lenkų romantizmo atgarsiai lietuvių literatūroje“ bei atskiri straipsniai apie Walterio Scoto ir Oskaro Milašiaus kūrybą), publikuoti okupacijos bei ideologinės cenzūros laikotarpiu, ir kita grupė – darbai, parašyti sąjūdžio bei nepriklausomybės metais, – *Romantizmo tradicija lietuvių literatūroje*, „Romantizmo ir antiromantizmo priešpriešos“ bei straipsniai, skirti Adomo Mickevičiaus 200-ųjų gimimo metinių paminėjimui („Jo romantinės dvasios pakylėti“, „Poetas ir Lietuva“). Nors pirmoji darbų grupė fiksuoja opoziciją stalinietišškai, o antroji – bendrai sovietinei romantikai, tarp jų yra labai daug tiesiog stulbinamų panašumų ir pasikartojančių motyvų. Tai liudija Kubiliaus pastangas net ir nepalankiausiu metu kuo sąžiningiau rašyti tekstus ir susikurti vertybinių kriterijų pastovumą.

Sovietinės totalitarinės kultūros uždaroje zonoje, radikaliai kritiškoje viskam, kas dėjosi „buržuazinėje“ literatūroje ir literatūrologijoje, susidarė palankios sąlygos nauju žiedu išsiskleisti senajai romantizmo ir realizmo literatūroje

²¹ *Ibid.*, p. 25.

alternatyvai, nors Vakaruose tai jau buvo praėjusio šimtmečio reiškiny. Šią alternatyvą palaikė abi tarpusavyje susigrūmusios vulgaraus marksizmo ir okupuoto krašto puoselėjama nacionalizmo ideologijos.

Stalinietiškas socialistinis realizmas romantiką, liaupsinančią komunizmo statytojus ir šviesųjį rytojų, padarė sudėtine sovietinės literatūros dalimi. Sovietmečio marksizmas buvo įgijęs kraštutinį utopizmo, mesianizmo ir promėtėjimo pavidalą. Savoms reikmėms jis perdirbo ir pritaikė XVIII a. švietimą su ateistine ir feodalinę visuomenės santvarką ardančia ideologija ir vadinamąjį progresyviųjį romantizmą, skleidusį revoliucines liaudies ir tautų išlaisvinimo idėjas. Visa tai buvo, aišku, labai originaliai suprimityvinta ir adaptuota prie sovietmečio partinės propagandos reikalavimų ir didaktinės retorikos. Komunistai jautėsi pačiais tikriausiais žmonijos gelbėtojais, rojus Žemėje konstruktoriais, nes dirbo, anot jų, pasirėmę pačiu tobuliausiu kultūros paveldu ir pagal griežtai mokslines visuomenės tyrimo bei pertvarkymo marksistines direktyvas.

Kubiliaus kritika identifikavosi su „atodrėkio“ metu prasidėjusiu romantizmu, kurį jis kildino iš amžinai gyvos romantinės pasaulėjautos:

Romantinės pasaulėjautos tipas su būdingu jam dvasiniu maksimalizmu, žmogiško atsinaujinimo troškimu, svajonės kultu, jautimu už esamų reiškinių ir dabarties formų kažko gilesnio, neišsemiamo ir nuostabaus ypač atitiko jaunosios poetų kartos, atsiradusios po TSKP XX suvažiavimo, siekimus ir lūkesčius. Su šiuo pasaulėjautos tipu susijusi vidinės laisvės, neribotų perspektyvų ir džiugaus ryžto būseną...²².

Jo pasirinkta romantinė (o)pozicija reiškė pastangą ir įveikti stalinietiškos propagandos stereotipus literatūroje, ir kompromisinio „socialistinio humanizmo“ įteisinimą. Vieni kritikai tai darė patetiškai, neatsikratydami tokių intonacijų net ir nepriklausomybės metu, o Kubilius nuolat rizikingai su cenzūra eksperimentuodamas ir atvirai tais eksperimentais bjaurėdamasis:

Tragiška buvo humanitarinių mokslų situacija: jie turėjo pagrįsti, įteisinti, glorifikuoti okupacinį režimą Lietuvoje, o, antra vertus, ginti lietuvių tautos buvimą šioje žemėje, ginti jos istoriją, kalbą, kultūrą. [...] Šitoje prieštaringoje situacijoje humanitarams buvo kapojamos galvos, bet jie ir labiausiai primelavo tautai²³.

22 Vytautas Kubilius, *Dabartinė lietuvių poezija*: Medžiaga lektoriui, Vilnius, 1970, p. 25.

23 Idem, „Išprievertautas mokslas prisikelia“, in: *Literatūra istorijos lūžyje*, p. 22.

Romantizmo kūrybos studijos padėjo Kubiliui drąsiau atsiplėšti nuo pseudo-mokslinės marksizmo istoriografijos, operuojančios sausų faktų išklotinėmis ir klasės kovos ideologija grįstais vertinimais, atrasti savąjį rašymo stilių, kuriam būdinga stipri probleminio mąstymo energija ir vaizdingai kuriamo sakinio komunikacinė gyvybė. Bet, svarbiausia, romantinę tradiciją jis palenkė tautinio pasipriešinimo tikslams („XX a. viduryje, kaip ir ‚tautų pavasario‘ laikais, lietuvių rašytojas turėjo eiti tautos priešakyje ir būti jos savimonės reiškėju“²⁴).

Kubiliaus kritikoje pasaulio istorinės raidos idealinimo tendencija (atspaudusi jo vartojamose „tobulėjimo“, „progreso“ ir panašiose sąvokose) atitiko bendriausią sovietmečio optimistinę ideologiją, bet romantinės individo ir tautos laisvės gynimo bei kūrybos vertės idėjos ją griovė iš esmės. Kai Kubilius abstrakčiai romantizmą susaisto su „teisingumo, gėrio ir grožio mitais“²⁵, priskirdamas jam pačius gražiausius žodžius – „dvasios idealizmas“, „laimės ir idealų troškimas“ ar net „krištoliniai idealumo rūmai“²⁶, jis neabejotinai savo abstrakčiuoju patetiniu kovingu rašymu susilydo su marksistine ideologija. Gal šių gražių frazių autoriaus intencijos ir buvo kitokios, tačiau diskursyvinėje plotmėje jo teigtas „dvasios idealizmas“ turi neabejotino panašumo su marksizmo ideologiją propagavusiais tektais. „„Pažiūrėk, kaip laksto/ Virš kalnų arai,/ Ir savęs paklausk:/ Ar tu taip darai?“ Šito pilnutinio idealo J. Janonis siekė ne tik kūryboje, bet ir savo gyvenime. [...] J. Janonio gyvenimas yra lyg koks jaudinantis įspūdingas kūrinys. Vertą darbą padarytų kuris mūsų beletristų, jeigu parašytų biografinį romaną iš J. Janonio gyvenimo“²⁷, – dėstė Kostas Korsakas, ideologinis sovietmečio kritikų mokytojas bei autoritetas. Šį Korsako pageidavimą su kaupu išpildė ne kas kitas, o Kubilius. Galiausiai tai suprato ir jis pats, kalbėdamas apie dvi romantizmo rūšis. Pirmasis, anot jo, yra ideologinis, lozunginis, pažangusis romantizmas, persmelktas ateities romantikos, arba „Kubanės kazokų romantizmas“, tautinis forma ir sovietinis turiniu, „nedaloma tarybinio meno dalis“. Jis siejo jį su pačią blogiausią meninę reputaciją turinčia stalinietiška „šalta“ literatūra. Antrasis romantizmas jo buvo vadinamas psichologiniu, siejamas su kūrybos fundamentaliaisiais psichologiškumo („dvasios“) ir meniškumo vertės aspektais, įtvirtintais romantizmo estetikoje. Tai savotiška pirmojo

24 Idem, „Atsigręžus į Vakarus“, in: *Literatūra istorijos lūžyje*, p. 32.

25 Idem, „Romantizmo likimas“, in: *Problemos ir situacijos*, p. 202.

26 *Ibid.*, p. 210.

27 Kostas Korsakas, „Julius Janonis – proletarų poetas“, in: *Literatūra ir kritika*, p. 187.

romantizmo paralelė, bet skirta ne istorinei engiamosios klasės pergalei, o individo ir tautos laisvės įtvirtinimui.

Tyrinėdamas lietuvių literatūroje romantizmo raiškos pavyzdžius straipsnyje „Romantizmo likimas“, kaip vienus iš geriausių Kubilius nurodė Vinco Mykoliaičio-Putino lyriką, Kazio Borutos *Baltaragio malūną*, Balio Sruogos *Pavasario giesmę*, Eduardo Mieželaičio *Žmogų*, Justino Marcinkevičiaus, Janinos Degutytės, Juditos Vaičiūnaitės poeziją, Mykolo Sluckio, Romualdo Lankausko, Icchoko Mero, Vytauto Rimkevičiaus lyrinę prozą. Straipsnis pabaigiamas labai aiškia išvada: reabilitavus romantizmą, ketinama pereiti prie modernistinės kūrybos reabilitavimo, kas ir buvo jo padaryta studijoje apie XX a. lietuvių lyriką.

Toks Kubiliaus tekstuose susidvilypavęs romantizmas net ir sovietmečio cenzūros rėmuose jam leido gana maištingai antruoju psichologiniu jo galu mušti pirmąjį ideologinį ir primityviai propagandinį. Romantinis estetikos paveldas Kubiliaus darbuose juda dviem priešingomis kryptimis. Savo vadinamąja pažangia arba revoliucine dalimi, hegeline istorinės laivės ir būtinybės dialektika, šilerišku literatūros šviečiamuoju ir mesianistiniu tonu, gyvenimo prasmės ir tobulėjimo lozungais jis sklandžiai susilieja su marksistine ideologija, kurios pradžią kaip tik ir ženklina Karlo Marxo filosofinis Hegelio apvertimas nuo galvos ant kojų, bet žmogų tebetraktuojantis kaip istorinio progreso įrankį. O judėdamas individo bei tautinės kultūros laisvės ir atvirumo XX a. modernizmo kūrybai kryptimi, jis tęsė su marksizmu nesibaigiančią vidinę ir žūtbūtinę polemiką. Tai iš Mickevičiaus romantinės kūrybos perimta Konrado Valenrodo taktika, prisitaikymą prie okupacinio režimo naudojusi pasipriešinimui ir tai liudydama nuolatiniais ir ganėtinai rizikingais akcesais bei pragariškai sunkia vidine sielograuža.

Šiame mūšyje neišvengta paradoksalių pralaimėjimo momentų. Kubiliaus kritika, skirta prastai propagandinei literatūrai paneigti ir reikalaujanti didesnio sovietmečio literatūros supsichologinimo, sykiu neišvengiamai reikalavo „sušildyti“ dominavusius ideologinius lozungus ir pasitarnavo dar didesnei literatūros ideologinei mimikrijai ir jos pavergimui. Pasiremiant Michelio Foucault teorija apie galios diskursus, galima teigti, kad prievartinės ideologijos supsichologinimas arba, sovietmečio leksika tariant, „socialistinio humanizmo“ įtvirtinimas, buvo skirtas dar didesniai žmogaus ideologiniam pavergimui. „Šalta“ propagandinė literatūra dar atvirai demonstravo totalitarinės valstybės priespaudos galią ir jos tik formalų prievartinį akceptavimą, tačiau ji turėjo būti „sušildyta“;

paversta sava, pademonstruojant, kaip klasinės prievartos ideologija gali būti „psichologiškai“ priderinta prie žmogaus bendrųjų moralinių įsitikinimų. Todėl apibendrinančio, įvairovę naikinančio ir kontroliuojančio mąstymo įgūdžiai, angažavimasis kilnioms idėjoms ir akivaizdi savų ir priešų opozicija, deja, sąmoningai ar nesąmoningai įsigėrė į visus sovietmetyje išleistus tekstus. Ne veltui Charlesas Tayloras komunizmą ir nacionalizmą vadino vienos paradigmos reiškiniais, puoselėjančiais totalitarinę homogeniškumo idėją ir utopinius tikslus.

Nepralenkiamu lenininės ideologinės propagandos „sušildymo“ ir „modernizavimo“ pavyzdžiu buvo Lenino premija apdovanota Eduardo Mieželaičio poema *Žmogus*, dažnai ir Kubiliaus minima kaip teigiamas romantizuotos kūrybos pavyzdys.

Kitas paradoksinis keblumas, išplaukiantis iš pirmojo, kad praktiškai ne taip jau lengva buvo atrasti tarp šių dviejų ideologinio ir psichologinio romantizmų norimą skirtumą, nes jie, šlovindami Dievo vietą užėmusį tobulą žmogų, sueidavo ir susiliedavo ties tuo pačiu tikslu – akinančiu humanistinio „idealumo horizontu“. „Romantinės pasaulėjautos vienetai tebesirėmė daugmaž politinio mąstymo kategorijomis ir pasaulį pertvarkančio žmogaus apoteoze“²⁸.

Abu romantizmai – genetiškai tipologiškai artimi reiškiniai. Knygoje *Romantizmo tradicija* ideologinio (kaip valdančiojo) ir psichologinio (kaip vergiškojo) romantizmo formos buvo traktuojamos kaip du tarpusavyje susiję romantiniai balsai ir stiliai. Aukštajam, labiausiai vertybiškai, švietėjiškai angažuotam, labiausiai prometiškai kovingam, atstovauja Maironio (sovietmečio romantikus minint jau kaip jo foną) kūryba, o psichologiniam, kaip labiausiai kritiškam ir sielvartingam, – Aisčio. Šių dviejų romantizmo stilių giminingumą rodo jų tapati psichologinė genezė, nes jie abu iškyla iš tos pačios „romantinio herojaus“ krūtinės, kūrybinės sąmonės, pasaulėvaizdžio, kuris pasižymi ypatinga išgyvenimų ambivalencija:

Aistringas nepasitenkinimas esamu, įnirtingas visa ko neigimas, pasaulį laužančios individualios galybės pojūtis – būdingi romantinio herojaus bruožai. [...] Tačiau kalbėjimas iš įniršusios ir šturmuojančios jėgos pozicijų nėra vienintelis romantinio herojaus balsas. Dažnai jis pasijunta užsmagtas priklausomybės ryšių, bejėgis pa-

28 Vytautas Kubilius, „Romantizmo ir antiromantizmo priešpriešos“, in: *XX amžiaus lietuvių literatūra*, Vilnius: Vaga, 1994, p. 293.

keisti savo paties likimą, įstumtas aplinkybių į pralaimėjimo būsenas. Kartais nebėra nė noro priešintis, nes čia, žemėje, niekas ir negali išsispręsti. Rezignacija, melancholija, beribiškumo ilgesys formuoja kitokį romantinio herojaus veidą – liūdną, svajingą, atgręžtą praeitin. Kentėjimas tampa pagrindine jo gyvenimo situacija. Tada kalbama tyliu ir trapiu balsu, tarsi pačiam sau. (128–129)

Toks prieštarų balsų sąlytis, romantinė dekadencija, gali turėti paralelių su tuo, ką Albert'as Camus pavadino egzistenciniu maištu, juntančiu saiko ribą ir tuo priešingu totalitariniam revoliucijų maištui. Abu romantiniai balsai ir stiliai Kubiliaus aiškiai interpretuojami iš kūrybos psichologinės (gyvenimo išgyvenimų) perspektyvos, kuriai liko svetimas kalbinis metodologinis perversmas, įvykęs XX a. antros pusės Vakarų literatūrologijoje:

Tačiau pagrindinis postulatą, lėmęs romantinio herojaus naujumą Europos literatūroje, buvo individualizmo postulatą. Kiekvienas žmogus – atskiras pasaulis, visiškai nepanašus į kitą, greta esantį pasaulį. Tai savaime besikeičianti vidinė begalybė, nepavaldi išorinės tikrovės dėsniams. Ją galima pažinti tik savistaba. Todėl romantinis herojus dažniausiai yra kūrėjo autoportretas. Pats kūrinys – šito herojaus dienoraštis, atsiminimai, išpažintis, o pasakojimo emocinis autentiškumas – išskirtinė – žymė. (124)

Taigi romantizmas, kaip Kubiliaus kritikos objektas ir subjektas, yra perdėm dviprasmiškas reiškiny, kur ribą tarp jo ideologinės, sutampančios su marksizmu ir palaikiusios visuomeninį aktyvumą, tendencijos ir alternatyviosios individualistinės bei psichologinės, nuolat gravitavusios dekadentinio estetizmo link, tendencijos neįmanoma aiškiau užbrėžti.

Sąjūdžio metu galėdamas laisvai permąstyti praeitį, Kubilius straipsnyje „Rašytojas pokary“ padarė skubotą ir galbūt pernelyg optimistinę išvadą, norimą tiesą priimdamas vietoj esamos ir teigdamas, kad privalomas prisitaikymas prie marksistinės metodologijos literatūroje ir jos kritikoje tebuvo formalus, o ne vidinis procesas:

Marksistinė ideologija, neturėjusi Lietuvoje gilių viešos raiškos tradicijų, buvo priimta kaip privalomybė, ir marksistinės sąvokos, jėga įkaltos, netapo egzistencinėmis kategorijomis – būti ar nebūti. [...] Todėl taip lengvai buvo išsinerta iš dogmatizmo

apdarų, kai jie pasidarė nebūtinai. Todėl taip grakščiai išmokta kaitaliojosi pagal kintančias aplinkybes ir naujas lestinumo normas, nes būtent šiame laike viešasis mąstymas atplyšo nuo žmogaus individualybės ir dvasios imanentiškumo šaknų²⁹.

Jei sutiksime su šia Kubiliaus mintimi, tada anksčiau cituota Bieliausko *Kauno romano* herojui Sėliui jo kritika netenka prasmės, nes Sėlio pažiūrų kaitaliojimas rodytų jau ne jo silpnumą ir pataikavimą ideologijos pokyčiams, bet visišką „abejingumą“ jiems ir sykiu jo „dvasios imanentiškumo šaknų“ atsparumą. Bet tai, kad anksčiau Sėlis Kubiliaus buvo vertinamas visai kitaip, rodo, jog individualūs ir vieši įsitikinimai nebuvo taip atplyšę, kaip, į juos retrospektyviai žiūrėdami, norėtume. Todėl vertėtų gerai įsiklausyti į kitą šio Kubiliaus straipsnio, nors skirtą stalinizmo dešimtmečiui, bet nesvetimą ir kitiems sovietmečio dešimtmečiams, išvadą:

Pabuvęs po traiškančiu kumščiu, žmogus ilgai negalėdavo atskirti, kur jo tikrasis veidas, o kur išprievartautas, kada jis kalba iš širdies, o kada iš reikalo. [...] Stalininėje valstybėje lageris – bene vienintelė vieta, kur galima buvo pasakyti teisybę, jei žmogus dar turėjo jėgų paimti pieštuką į rankas ir gaudavo popieriaus lapelį rašyti³⁰.

Kubiliaus darbuose romantizmo temos tyrimas gerai parodo, kokios neišpainiojamos dviprasmybės pilni jo tekstai, kaip nesąmoningai ideologija pereina ir persmelkia net jos didžiausių oponentų tekstus ir kad mes turėtume išmokti šią dviprasmybę priimti kaip jų neišvengiamybę. Jo kritika buvo neišvengiamai paveikta konkrečios istorinės situacijos, bet sykiu negali būti su ja sutapatinta, nes ji buvo rašoma kaip iškentėti ir rizikingi klausimai istoriškai duotiems nykiems atsakymams.

Nors „Romantizmo likimo“ ir *Romantizmo tradicijos* sukūrimo politinis ir kultūrinis kontekstas buvo visai skirtingas, bet tam tikras jų panašumas yra stulbinamas. Abiejų studijų pavadinimuose ir tekste romantizmo problema pasukama labai savitu kampu. Tyrinėtojo nedomina romantizmas tik kaip istorinis reiškinys, nors jo knygoje *Romantizmo tradicija* labai meistriškai atkurtas istorinis romantizmo epochos paveikslas. Jam rūpi romantizmo likimo, tradicijos,

29 Idem, „Rašytojas pokary“, in: *Problemos ir situacijos*, p. 186–187.

30 *Ibid.*, p. 189–190.

leitmotyvų, temų, idėjų ir poetikos restitucijos problema, jo išlikimo ženklai poromantinėje ir naujausioje literatūroje.

Abi studijos pradedamos ir pabaigiamos tomis pačiomis mintimis apie romantizmo istorines laidotuves ir jo paradoksalų bei gaivalingą pomirtinį gyvastingumą:

Romantizmui jau ne kartą buvo giedamos šermenų giesmė. Statomi paminkliniai akmenys. Paskiriama rami vietelė istoriniam kapinyne. O jis vis grįžta į gyvosios literatūros areną, tarsi užkeikta dvasia, negalinti numirti³¹.

Šiuolaikinėje literatūroje negirdėti šūkių „Atgal į romantizmą“, skambėjusių XX a. pradžioje [...]. Užguito žmogelio „aš“ nė nebando įsivaizduoti savęs pasaulio centru, kuriame vienintelį kartą atsiveria nepakartojama egzistencija, stebuklingai išnirusi iš praeities (7). [...] Tai nereiškia, kad romantizmas jau palaidotas kaip atitarnavęs „istorinis stilius“, kad nutrūko jo švytėjimas dabartyje, kad jo motyvai ir įvaizdžiai galutinai išdilo iš šiuolaikinių kūrinių. Standartizuotoje asmenybėje išbunda ir išbunda užslopinti laisvės sapnai, numarintos savo reikšmės ir galybės iliuzijos, nutildytas maksimalistinis radikalizmas arba-arba. Netikėjimo ir apatijos išvarginta visuomenė vėl nori kažkuo tikėti, vėl tiesia rankas į nematomą idealybę, vėl pasigenda savo technizuotoje buityje dvasingumo“. (8–9)

Simpatizuodamas ir advokataudamas romantizmui, Kubilius įsiklausydavo į jo gausių oponentų kritiką, savo tekstuose surežisuodamas dar neregėtas lietuvių literatūrologijoje diskusijas (ir pralenkdamas net Sruogą). Abiejuose minėtuose darbuose diskusiniu stiliumi jis pristato romantizmo kritikus (knygoje tam net sukurtas atskiras skyrius „Ginčas su romantizmo tradicija“, kuris yra pakartotas straipsnyje „Romantizmo ir antiromantizmo priešpriešos“). Pradėdamas nuo varpininkų, nuo pozityvistų marksistų („Lietuviško romantizmo ašarizmas, šovinizmas, idėjinis ir formos bankrotas – nebe šiandien aiškus“³², „Sudie seneliui romantizmui, sudie tam literatūriniam bankrotui“, 162), pereidamas prie avantgardistų („Šalin romantikas/ dabar etapas/ kitokio darbo“, 161), jis itin atidžiai įsižiūri į pokarinę Vakarų literatūros ir egzilio kritiką, skirtą romantizmui („Antiromantinę nuostatą, paženklinantą egzistencializmo idėjų poveikio, Vytauto Ma-

31 Vytautas Kubilius, „Romantizmo likimas“, in: *Problemos ir situacijos*, p. 200.

32 *Ibid.*, p. 200.

černio draugai (Alfonsas Nyka-Niliūnas, Henrikas Nagys ir kiti) 1944 m. rudenį išsinešė iš Lietuvos į Vakarus, kur ją priglaudė tenykštis filosofinės minties ir literatūros kontekstas, stimuliuodamas lietuvių literatūros raidą nauja kryptimi“ (178). Kubiliaus santykis su egzistencialistine išeivijos literatūra ganėtinai komplikotas. Jis atvirai žavėjosi jos intelektualiuoju kritiškumu, labai vertino Vytauto Mačernio, Algimanto Mackaus, Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos komplikotas mąstymo ir rašymo formas, net buvo linkęs peržengti į maištaujančių egzistencialistų, ypač visuomeniškai angažuotų, zoną, tačiau jų nihilistinės, individualistinės ir absurdo intonacijos jam nebuvo artimos: „Literatūra, žvelgdama į metafizinį Nieką, jau nebeturi išganyką skelbiančios ideologijos. Ji daugiau abejoja negu teigia. [...] Ji daugiau griaua esamus mitus, negu juos palaiko ar kuria naujus. Tai antiromantinis kursas, būdingas postmodernistinei literatūrai“ (291–292). Egzistencializmas Kubiliui buvo artimas tiek, kiek jis nauja laiko kalba sugebėjo atgaivinti romantinę gyvenimo filosofiją ir laisvo maištingo subjekto vaizdinį, tačiau destrukcijos ir metafizinio Nieko tema liko jam svetimos.

Be to, Kubilius ir pačioje romantizmo restauracijoje nuolat pastebėdavo ne tik teigiamus, bet ir devalvacijos bei menkavertiškumo ženklus – piktnaudžiavimą gražiuoju ornamentiniu rašymu, abstraktumą ir teziškumą, patetines intonacijas. Jo jautri istorinė nuovoka leidžia abejoti, ar didžiausios estetinės romantizmo vertybės gali tęstis amžinai („Šiandieninėje literatūroje romantizmas jau nesudaro savo atskiro ir uždaro žemyno, o įeina į bendrą margaspalvį meno pasaulį“³³, „Romantizmas, išsisėmęs kaip kolektyvinė sąmonė, palieka literatūros arsenale savo motyvų ir tonacijų modelius, kurie ir toliau aktyviai naudojami“, 66). Ir vis dėlto abu romantizmo tyrimai, regis, parašyti tam, kad po atidžių žvalgybų po lietuvių ir Europos literatūrą ir po įnirtingiausių ginčų su oponentais romantizmas būtų restauruotas kaip būtinas nacionalinės įvairiasluoksnės literatūros meninis elementas. Romantizmas traktuojamas kaip gyvybiškai svarbus kultūros paveldas, kurio negali pamiršti šiandienos rašytojas:

Šiuolaikiniame pasaulyje, pereinančiame į visuotinės mašinizacijos, automatizacijos ir kibernetikos civilizaciją, romantinė tradicija bando apginti dvasinių vertybių savarankiškumą. Ji bando išlaikyti tikėjimą kažkuo dideliu, nepaprastu ir begaliniu. Rafinuotoje bei ironiškoje šiuolaikinės literatūros aplinkoje romantizmo tradicija

33 *Ibid.*, p. 204.

neretai atrodo vaikiškai naivi ar senamadiškai patetiška, bet tie principai, kuriuos ji gina, tebėra svarbūs ir aktualūs dabarties kūrėjui³⁴.

Romantizmas – tautos prisikėlimo balsas – lietuvių literatūroje nėra tik istorinės praeities reiškiny. [...] Bandyta išryškinti romantizmo dominantę kaip charakteringą mūsų istorinės situacijos ir mūsų mąstysenos išraišką, kaip patvarią mūsų literatūros tradiciją (5). Romantizmas – esminė Europos kultūros paradigma. Ne eilinė meno srovė, o perversmas, išugdęs naujo žmogaus mąstymo, jausmų ir elgsenos tipą, sukūręs ypatingą dvasinės kultūros modelį, kurio įtaka jaučiama iki šiol. (9)

Nesileisdami į detalesnę Kubiliaus romantizmo studijų referavimą išsikelkime klausimą, kodėl ir koks romantizmas literatūroje Kubiliaus buvo matomas ir gaivinamas? Juk jau ir jo paties plačiai ir kvalifikuotai pristatytame romantizmo koncepcijų aiškinimo kontekste (Friedrichas Schellingas, Williamas Wordsworthas, Frankas Kermode, Paulis Valéry, Ernstas Behleris, Benedetto Croce, Wilhemas Dilthey'us, Lilian Furst, Arthuras O. Lovejoy, Renė Wellekas, Volkeris Peckhausas ir kt.) matome ne tik didelę jų įvairovę ir net priešpriešą, bet ir kategorišką atsisakymą tokius pernelyg abstrakčius ir todėl nieko nesakančius „nelaimingus terminus“ taikyti naujiems literatūros tyrimams (15).

Kubilius tarsi sujungė tris tarpukario spalvingiausių diskutantų Vaižganto, Mykoliaičio-Putino ir Sruogos nuomones į vieną, romantizmu vadindamas ir konkretų istorinį laikotarpį bei jo kūrybą, ir istorinį modernybės kultūros lūžį, ir tautinio lyrinio mentaliteto savitumą. Gal dėl to jis taip pat kaip kiti tyrinėtojai (Lilian Frust, Fritzas Strichas ir kt.) buvo linkęs romantizmą vertinti kaip ilgalaikę Vakarų kultūros paradigmą (9), kūrybos centre iškėlusią kuriančio individo galią, kurios ribas ženklina konfrontacija su tradicine visuomene bei normatyvine estetika iš vienos pusės, ir su postmodernia kūryba – iš kitos. Ne veltui jam visa literatūra regėjosi kaip dviejų literatūrinių bangų – romantizmo ir antiromantizmo – grumtis, kurion įsižiūrėti ir ją aprašyti jis jautėsi pašauktas: „Lietuvoj ligi šiol tebesigrumia romantizmo ir antiromantizmo bangos. [...] Iš tokių viena kitai oponuojančių priešingybių judėjimo, sąlyčio taškų ir susikirtimų klostosi lietuvių literatūros vyksmo vidinė dramaturgija“ (22). Po vadinamuoju „antiromantizmu“ slėpėsi, kaip jau buvo minėta, keli labai nevienaverčiai literatūros sluoksniai – klasicistine normatyvine estetika kuriama lite-

34 *Ibid.*, p. 230.

ratūra, marksistų išliaupsintas realizmas, sovietmečio pokaryje išplitę gamybiniai romanai, visa kolchozinė epika bei stagnuojanti „Schreibende Frau“ literatūra, išeivijos egzistencialistinės krypties kūryba, nepriklausomybės metu suaktyvėjęs postmodernizmas. Antra, „antiromantizmas“ Kubiliui, kaip ir Hegeliui, buvo būtinas kaip dialektinės, matomos per priešybes, meno raidos elementas.

Nepriklausomybės metais fiksuotą dramatišką romantizmo ir antiromantizmo priešpriešą Kubilius išsprendė pernelyg paprastai ir aiškiai pirmojo naudai:

Kova dėl realios nepriklausomybės, be abejo, ir Lietuvoje dar kartą aktualizuos romantizmo tradicijos nuostatas: istorinėje atmintyje įrašytas tautos likimo šifras; tėvynės gamta – prasmingos egzistencijos pamatas; poetinis žodis ateina iš tautos kolektyvinės sąjaučios; kūrejo lūpomis byloja pati tauta, jos protėviai ir dievai³⁵.

Apibendrinant galime pasakyti, kad savo darbų visuma Kubilius sukūrė labai savitą romantizmo interpretavimo nuostatą, susidedančią iš dviejų svarbiausių tezių.

Viena, romantinė kūryba yra būtina kaip žmogaus individualios savimonės formavimosi ir išlaisvinimo („valios išsiskyti“) sritis, kaip būtinos ginties forma prieš įvairios pakraipos totalitarizmą ir ideologinę valdančių jėgų prievartą³⁶. Romantizmas, kaip meno teorija ir praktika, Kubiliui buvo svarbus ne tik tuo, kad sustiprino kūrybos estetinės vertės kriterijų ir individo laivės imperatyvą, bet ir tuo, kad sukūrė humanistinio idealizmo horizontą kaip būtiną pakaitalą prarastam religiniam pasaulėvaizdžiui.

Antra, romantinė kūryba, įtvirtinusi vergo metafizinio maišto prieš tironą temą, puoselėjanti tautos praeities galybės mitus, poetizuojanti kraštovaizdį ir ugdanti tautinę savimonę, yra okupuoto krašto (ne tik Lietuvos, bet ir visos Rytų Europos) kultūros gyvybiškumo garantas³⁷.

Tokio romantizmo klestėjimo ir akceptavimo erdvė – Lietuvos okupacija ir sąjūdis. Tačiau nepriklausomybės metu Kubiliaus darbuose prikelta tautinio romantizmo šmėkla jau nebeturėjo perspektyvos.

35 Vytautas Kubilius, „Romantizmo ir antiromantizmo priešpriešos“, in: *XX amžiaus lietuvių literatūra*, p. 298.

36 Žr. Idem, „Totalitarizmo kultūrinė politika“, in: *Literatūra istorijos lūžyje*, p. 18–22.

37 Žr. Idem, „Laisvė – didysis mūsų tikslas“, in: *Literatūra istorijos lūžyje*, p. 5–9.

Metodologinės problemos

Romantizmo temos Kubiliaus darbuose tyrimai, manau, gali taip pat padėti tiksliau ir konkrečiau nusakyti jo darbų metodologinį savitumą, kuris kol kas nėra pakankamai išspręstas. Viena, totalitarinėje sovietmečio visuomenėje šio klausimo joks mokslininkas negalėjo viešiau kelti ir svarstyti, nes atsakymas turėjo būti vienas ir neginčijamas, išpažįstantis tik marksistinę ideologiją ir socialistinio realizmo metodą. Atgavus nepriklausomybę posovietinėje literatūrologijoje susidurta su gana nelengva problema, kokiomis sąvokomis turėtume apibūdinti ir konceptualizuoti darbus tų literatūros kritikų, kurie sovietmečiu ne tik nerodė didesnio lojalumo marksistinei metodologijai, o netgi, kaip Kubiliaus atveju, nuo jos ne kartą nukentėdavo?

Ši problema naujai aptariama Elenos Baliutytės knygoje *Laiko įkaitė ir partnerė: Lietuvių literatūros kritika 1945–2000* (2002) ir Ritos Tūtlytės straipsnyje „Neeksponuojama tradicija šeštojo–devintojo dešimtmečių lietuvių literatūros moksle“ (2000). Abiejų autorių tikslai panašūs: noras kuo labiau profesionaliau–sią sovietmečio kritiką atskirti nuo marksistinės. Tūtlytė net prisipažįsta, kad jos straipsnį inspiravęs vokiečių kritikų „klaidingas supratimas“, kad lietuvių literatūrologijoje tik struktūralistai ir semiotikai gebėję atsiriboti nuo vulgaraus sociologizavimo tendencijos. Savo straipsnyje, polemizuodama su tokia išvada, ji iškelia iš vokiečių kultūros konteksto perimtą literatūrinės hermeneutikos idėją, su kurios pagalba tikisi paaiškinti sovietmečio literatūros mokslo „neeksponuojamą metodologiją“, priskirdama jai dalį artimų Vilniaus universiteto Literatūros katedros dėstytojų ir apskritai žymiausių kritikų. Tokia Tūtlytės koncepcija daugeliui labai patiko, todėl nenuostabu, kad ji taip pat minima Baliutytės knygoje³⁸. Baliutytė hermeneutikos terminą irgi pritaiko Kubiliaus kritikai, kad pabrėžtų, jog jis „sovietmečiu rinkęsis socialistinio realizmo metodui alternatyvios kritikos kryptį“³⁹. Tačiau jau kitame jos knygos puslapyje išgainingoji metodologinė hermeneutikos nuoroda užbuksuoja ir nustoja sėkmingai veikti: „Kubilius savo hermeneutine su marksizmo priemaišom metodologija priklauso kitai (tradicinei) interpretacinei bendruomenei, kurioje tebegalioja transcendencija, subjektas, autorius, estetinis santykis, vertės matmuo, hierar-

38 Žr. Elena Baliutytė, *Laiko įkaitė ir partnerė: Lietuvių literatūros kritika 1945–2000*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002, p. 145.

39 *Ibid.*, p. 188.

chiškumas“⁴⁰. Sugretinę šias dvi Kubiliaus kritikai skirtas Baliutytės metodologines charakteristikas, galime pastebėti, kad hermeneutika ne tik neapsaugojo kritiko nuo „marksizmo priemaišų“, bet ir liudija jo priklausymą ganėtinai tradicinei interpretacinei bendruomenei. Hermeneutikos reikšmė, net stengiantis ją supriešinti su marksizmu ir sociologizavimu, abiejuose minėtuose darbuose išskysta, prarasdama savo metodologinį tapatumą. Ne veltui graikiškos kilmės žodis „hermeneutika“, kaip ir tas pats lotyniškos kilmės žodis „interpretacija“, turi labai platų reikšmių spektrą – kalbėti, suprasti, aiškinti, versti, atlikti, – todėl nesunkiai gali tapti apskritai bet kokios kritikos sinonimu. Tūtlytės ir Baliutytės darbuose matome, kaip posovietinė literatūrologija daro labai būtiną kompensacinį šuolį, grįždama savo praeitin su naujomis iš Vakarų metodologijos perimtomis sąvokomis, pervadindama bei išvalydama, kas buvo cenzūros užteršta, bet sykiu rodo, kad šis darbas nėra lengvas. Jį apsunkina ir tai, kad lietuvių literatūrologijoje silpna mokslinio mąstymo patirtis ir yra išplitę empatiniai įpročiai, puoselėjantys nesvyruojančią meilę didiesiems autoritetams. Šios pastabos neturėtume apibendrinti ar atsižadėti savo mokytojams pelnytų pagarbos, bet nėra gerai, kai mokslo diskurse pragmatiškasis gerumas laimi prieš poreikį aiškintis tiesą, sklindi objektyvistinė retorika – prieš kuklią su nežinojimo spragomis ir abejonėmis kalbą:

Humanitarinių mokslų sferoje nesusidarė opozicinio mąstymo centro, būtino kiekvienai visuomeninei sistemai. Humanitariniai mokslai šiandien atsidūrė perversinio krizėje. Tai skausmingas procesas: reikia kaltinti ir teisti ne tik santvarką, kuri reikalavo dviveidystės ir įpratimo meluoti, bet ir save patį⁴¹.

Sovietmečio politinės nomenklatūros ir akademinio elito įteisinimas po „tyliosios rezistencijos“ skraiste ir neįvykusi desovietizacija, kaip pastebi Vytautas Rubavičius, suteikė galimybę jam tik persigrupuoti ir išlaikyti beveik nepakitusią savo galią, bet blogiausia tai, kad dėl šios priežasties akademinė ir neakademinė visuomenė buvo įstumta į ganėtinai prastą, iš sovietmečio įpročių nesugebančią efektyviau reformuotis būklę⁴². Ne veltui 1999 m. dienoraščio įrašė Kubilius baisyti, kad sovietinis isteblišmentas sklandžiai perėjo į naujus laikus – „Lietuva yra mirtinai sovietizuota, ir aš čia esu visai svetimas...“⁴³.

40 *Ibid.*, p. 189.

41 Vytautas Kubilius, „Išprievertautas mokslas prisikelia“, in: *Literatūra istorijos lūžyje*, p. 23.

42 „Atmintis be atminties“, *Metai*, 2006, Nr. 11, p. 109.

43 Vytautas Kubilius, „Dienoraštis“, *Metai*, 2006, Nr. 11, p. 139.

Tūtlytės straipsnis „Neeksponuojama tradicija šeštojo–devintojo dešimtmečių lietuvių literatūros moksle“ yra svarbus tuo, kad pradeda naują sovietmečio lietuvių literatūrologijos žvalgybą platesniame XX a. metodologijų kontekste. Toliau einant jos pradėtu keliu iškyla poreikis daug labiau sukonkretinti iškeltą metodologinę problemą. Tūtlytės straipsnyje konspektyviai pristatyta vokiečių hermeneutika, siekianti labai galias reformacijos šaknis, suveria ant vieno metodologinio siūlo visus Friedricho Schleiermacherio, Wilhelmo Dilthey'aus, Martino Heideggerio, Hanso Georgo Gadamerio, Emilio Steigerio ir Wolfgango Kayserio darbus. Autorė parodo, kaip jų visų bendru sutarimu, be jokių konfliktų ar susvyravimų hermeneutika buvo be perstojo tobulinama, kol pasiekė nieko nestokojantį savo tobulybių tobulybės variantą – „imanentinės analizės“ mokyklą. Ši mokykla charakterizuojama tokiais abstrakčiais superliatyvais, kad pasiginčyti dėl jų teisingumo, regis, nelieta jokių šansų („Ir Kayseris, ir Staigeris į filologinės hermeneutikos lauką stengiasi įtraukti kūrėją, kūrinių ir skaitytoją“⁴⁴). Todėl visi lietuvių kritikai, nors kartą mokyklos atstovus pacitavę ar kaip kitaip prie jų prisilietę, memuaristams liudijant ar tiesiog mums nujaučiant jų nuslėptąjį giminingumą su minėta mokykla, įgavo išskirtinio profesionalumo ir galių atsiskirti nuo marksistinės ideologijos.

Tūtlytės straipsnyje, regis, labai atidžiai suregistruota kiekviena net menkiausia lietuvių kritikų nuoroda į vokiečių „imanentinės analizės“ mokyklos ar literatūrinės hermeneutikos kontekstą, tuo grindžiant jos, kaip nuslėptos ir tikrosios metodologijos, idėją. Bet užtenka į tekste minimą kritiką pasižiūrėti ir net ne taip atidžiai, kai pamatai, jog citavimo indeksas kitokių pavardžių ir kitokių literatūrinių mokyklų joje čia kur kas viršija pageidaujamąją imanentinę. Užtenka pamatyti straipsnyje brėžiamą priešpriešą tarp estetizuojančios ir sociologizuojančios kritikos, kai vėl kyla neatsakytų klausimų virtinė, kodėl visos estetinės lietuvių kritikos tendencijos suvedamos vien į vokiečių „imanentinės analizės“ mokyklą ar kodėl Heideggerio hermeneutikos, iš kurios išaugo Jeano-Paulio Sartre'o egzistenciškai angažuota literatūros teorija, Hanso Roberto Jausso recepcinės istorijos koncepcija ar JAV mokslininko Richardo Palmerio hermeneutikos manifestas, nukreiptas prieš Naujosios kritikos uždaramą, negalėtu me susieti su sociologizuojančios ir literatūros komunikaciją aktualizuojančios

44 Rita Tūtlytė, „Neeksponuojama tradicija šeštojo–devintojo dešimtmečių lietuvių literatūros moksle“, *Literatūra*, t. 39–42 (1), 2000, p. 9.

kritikos atgimimu. Ir apskritai, ką reiškia per visą straipsnį varijuojama mintis, kad žymiausi lietuvių kritikai tyliai postulavo hermeneutiką? Ar ji neprovokuoja nemalonaus ir nemandagaus klausimo, o ką jie tokiu atveju postulato garsiai? Nors „nenuslėptame“ jų kalbėjime atrasime ne mažiau įdomių dalykų nei atrasti „paslėptieji“.

Visais šiais iškeltais klausimais norėjau atkreipti dėmesį į tai, kad Tūtlytės ir Baliutytės darbuose esantis literatūros hermeneutikos metodologinis apibrėžimas nėra pakankamas, tapdamas labiau deklaratyviuoju retoriniu gestu, leidžiančiu autorėms mandagiai ir palankiai vertinamus kritikus, dažniausiai jų profesijos dėstytojus ir mokytojus, išskirti iš socrealistinio konteksto vulgarijų.

Šia tema turiu prisiminti paradoksą atvejį iš savo darbo patirties, kai 1996 m. Kubiliaus buvau pakviesta į LLTI užbaigti sovietmečio VU aspirantūroje pradėtą ir užmestą darbą „Lietuvių neoromantikų estetinė mintis“. Kai ji apsigynusi pradėjau domėtis nauja darbo tema, pasirinkdama literatūros hermeneutikos sritį, Kubilius tai toleravo, bet ne itin pritarė, su kolegiškai šilta ironija iš „neoromantikės“ perkrikštydamas į „hermeneutę“. Pati „hermeneutikos“ sąvoka to meto lietuvių literatūrologijoje skambėjo ganėtinai neįprastai ir net pretenziningai (ir tuo ji skyrėsi nuo vokiečių literatūrologijoje vartojamos). Pačios sąvokos paplitimas literatūros kritikoje prasidėjo tik nepriklausomybės metu, kai buvo išleisti Arūno Sverdiolo išversti Hanso-Georgo Gadamerio *Istorija, Menas. Kalba* (1999) ir Paulio Ricoeuro darbai, pasirodė Vytauto Rubavičiaus ir kitų filosofų hermeneutikos tyrimai. O paradoksas ir likimo ironija ta, kad kol keletą metų susitikęs institute Kubilius mane smagiai traukdavo per dantį kaip „hermeneutę“, kitos savo darbo kolegės Baliutytės knygoje pats buvo tokiu pavadintas.

Mūsų darbe stengiantis išsklaidyti apie literatūros hermeneutiką susitelkusias miglas, bus apsiribota tik Kubiliaus kritika. Tūtlytės minėtame straipsnyje pateiktas Kubiliaus straipsnio „Kritika – specifinis mąstymo būdas“ (1974) vertinimas yra diskutuotinas. Nors ir prisipažindama, kad Kubiliaus tekste nepavyko surasti ieškomų nuorodų iš „interpretacinės mokyklos“, autorė vis tiek padaro savą išvadą, kad „jis tyliai postuluoja pagrindinius interpretacinės mokyklos principus, kritiko uždavinius ir kritiko pozicijas nustato iš esmės sekdamas Staigeriu“⁴⁵. Kad ši išvada būtų argumentuota, jai pasidaro tinkami net ir Kubilių peikę kritikai (mat marksistinę ideologiją uoliai propagavę daltoniški kritikai

45 *Ibid.*, p. 11.

kiekvieną ne tokį uolų nesunkiai buvo linkę išvadinti „estetu“!), bet svarbiausia autorė pasikliauja savo nuojauta, kuri interpretacinei mokyklai priskiria tokias Kubiliaus mintis apie kritiką:

Kritiko profesionalo darbas prasideda *įsijautimu į kūrinį*. Reikia pasinerti į jo uždarą pasaulį, užsikrėsti jo idėjomis ir nuotaikomis, *persirgti jo meninio kerėjimo burtais* [...]. Kritika pratęsia ir pagilina kūrinio išpūdį, bet negali jo atkartoti. *Į logišką sąvokų sistemą neįmanoma transformuoti meninių vaizdų kalbos* [...]. *Na-grinėti kūrinį kaip neišardomą vienybę*, o ne kaip mechaninę atskirų elementų sumą – sunkus menas (kursyvas – AJ)⁴⁶.

Kažin ar nuojautos, be kritinės analizės, yra patikimas dalykas. Nes kito skaitytojo galvoje Kubiliaus teiginiai apie būtinybę įsijausti į kūrinį, apie estetinio kerėjimo galią, kurios neįmanoma transformuoti į logišką sąvokų sistemą, bei kūrinio kaip įvairovės vienybės samprata gali būti asocijuoti su ganėtinai seniau Immanuelio Kanto iškelta nesuinteresuoto grožio idėja ir bendrąja romantine bei poromantine iracionalistine estetika, sureikšminusia kūrinio psichologinius (dvasinius) ir estetinės vertės aspektus.

Bet paslėptų prasmių tekste intuityvusis ieškojimas pavojingiausias tuo, kad, jomis susižavėjęs, ieškantysis gali pražiūrėti, kas tekste yra labai aiškiai užrašyta.

Kubiliaus straipsnis „Kritika – specifinis mąstymo būdas“ rodo ne tik tai, kad jis tuometinėje lietuvių kritikoje bene geriausiai išmanė labai platų prancūzų, lenkų ir rusų naujosios kritikos kontekstą ir jį lakoniškai pristatė, bet ir kad išsakė ganėtinai griežtą kritiką būtent interpretacinei mokyklai (!), kuri jam nebuvo priimtina dėl kelių paprasčiausių priežasčių – ji yra siaurai profesinė, komentatoriška, neturinti probleminio mąstymo azarto, stokojanti visuomeninių aktualijų ir komunikacinio su aplinka gyvybingumo:

Bet dabar visame pasaulyje paplito interpretacinė kritika. Ji atsisako teisėjo vaidmens, anot prancūzo Ž. Pulė. Gana rašinėti pažymius rašytojams. Vienintelė kritiko pareiga – išaiškinti, ką kūrinio autorius norėjo pasakyti. Spauda lūžta nuo straipsnių, perspakančių romanų, dramų, eilėraščių turinius, baksnojančių pirštu tai į vieną, tai į kitą vaizdą: žiūrėkite, kokia giluma... [...] Kai kritika susitaiko su pilkumu ir sukiloja į

46 *Ibid.*, p. 11.

klasiką vidutinybes, kai ji ima mandagiai lankstyti rangams ir išdavinėti neliečiamumo licencijas, literatūra praranda vystymosi perspektyvą ir tobulėjimo troškimą. [...] Kritika, aklina užsidariusi analizuojamojo teksto narvelyje, virsta kūrinio satelitu. Savarankiško egzistavimo teisę ji įgyja, skindama kelius visai literatūrai į gyvenimo tiesą, ardydama pažinimo schemas ir griaudama įpratimo inerciją. Kaip ir kiekviena literatūrinio darbo sritis, kritika yra pasaulio suvokimo ir dvasinės savimonės aktas. Kur nėra tokio akto, nėra mokslinės būtinybės, be kurios spausdintas žodis darosi tuščias muilo burbulas⁴⁷.

Ar čia nekalba gyvenimo filosofijai ir visuomenės rūpesčiams angažuotas naujų dienų romantikas, linkęs sprogdinti vakarykščios dienos kultūros ir gyvenimo trafaretus, projektuojantis jos tobulinimo perspektyvas, keliantis aktualiausias problemas ir reikalaujantis iš kritiko asmenybės pačios didžiausios ne tik profesinės, bet ir etinės atsakomybės?

Dar labiau interpretacinės ir angažuotos (vertinančios) kritikos alternatyva Kubiliaus buvo pratęsta ir pagilinta straipsnyje „Vertybės imperatyvas“ (1982). Jis jame dėstė, kad kritika yra pašaukta ne *interpretuoti* ir apolitiškai užsižiasti tik sau ir savyje, o *vertinti*, nes kritikos esmė yra aksiologinis mąstymas. Kubilius kritiko drąsą įvertinti analizuojamą kūrinį egzistencialistiškai susiejo su jo būtinybe jaustis laisvam, o laisvę aiškino kaip poreikį sakyti tiesą ir aktyvų norą geriau suprasti šiandienos pasaulį. Kubiliaus sampratoje literatūra ir jos kritika peržengia vien estetinio fenomeno ribas ir tampa „gyvenimo tiesos“ ir intelektualiniu skaitančios visuomenės savimonės reiškiniu. Kubilius, suformuodamas interpretacinei kritikai savą alternatyvios angažuotos kritikos sampratą, pasirinko dviem jam svarbiais autoritetais. Renė Welleku, kuris primygtinai reikalavo iš kritikos vertinimo funkcijos, teigdamas, kad literatūros vertė negali būti nustatyta tik jos pačios ribose, nes ją formuoja visuomenės lūkesčiai. Ir, žinoma, Jeanu Pauliu Sartre'u, kuris savo garsiaame straipsnyje „Kas yra literatūra“ tvirtino, kad estetinio imperatyvo dugne turįs slypėti moralinis imperatyvas⁴⁸. Egzistencialistinėje literatūroje gyvenimo žmogus buvo priešpriešintas teoriniam žmogui, o kūrybos vertinimuose išsaugotas jos romantinis sureikšminimo momentas. Kadangi egzistencinis mąstymas yra suaugęs su konkrečiu erdvėlaiku,

47 Vytautas Kubilius, „Kritika – specifinis mąstymo būdas“, in: *Problemos ir situacijos*, p. 246–247.

48 Idem, „Vertybės imperatyvas“, in: *Problemos ir situacijos*, p. 52–53.

kurio riba – kiekvieno asmeninė mirtis, tai jos absurdo akistatoje maištaujantis žmogus ne tik kritikuoja jam primetus instrumentinius socialinius santykius, bet ir kūrybą vertina kaip svarbiausią savo autentiško gyvenimo raiškos vietą.

Kubiliui imponavo literatūrinėje erdvėje vykstantis nuolatinis žanrų, rūšių ir stilių judėjimas – intelektualėjant grožinei prozai ir, priešingai, vis drąsiau ir profesionaliau meninį kūrybiškumą eksploatuojant literatūros kritikai, tokiu būdu sparčiai plintant ir formuojantis hibridiniam esė mąstymui ir žanrui. Pripažindamas, kad loginė argumentacija išlieka pagrindiniu kritikos kalbos būdu ir stuburu, jis nesiliovė žavėtis romantikų pradėta kritikos kalbos korekcija, kuri ją papildė metaforinio, ironiško ir aistringai kalbėjimo galimybe (nuolat primindamas Tadeuszo Boj-Żeleńskio, Wisławos Szymborskos, Balio Sruogos ir kt. kritikos pavyzdžius). Jo meilė kritikai nebuvo menkesnė už meilę pačiai literatūrai, todėl svarstymus apie kritiką straipsnyje „Kritika – specifinis mąstymo būdas“ jis pagrindė, kaip nuolat mėgo tai daryti, esminiu alternatyviu klausimu – nu-grimzta ar nenugrimzta kritika istorijos šiukšlyne? Ir kokia turi būti kritika, kad jame nenugrimztų, tapdama lygiateise literatūrinio gyvenimo dalyve? Kubiliaus straipsnių ir knygų aukštos kritinės natos ir aštrios strėlės, jo drąsūs šūkliai nustoti komanduoti rašytojams, bet ir liautis aklai pataikauti autoritetams, neabejotinai žeidė daugelio skaitytojų širdis. Jis tapo daugelio pamėgtu ir laukiamu kritiku.

Vis dėlto jei mes Kubiliaus kritiką norėtume vertinti vokiečių kritikos metodologiniame kontekste, kaip tai dabar daro ne vienas lietuvių literatūrologas, prasminga būtų atkreipti didesnę dėmesį į Gadamerio darbus ir Kayserio straipsnį „Stilius“. Lietuvių literatūrologijoje vartojamą dažniausiai iš vokiečių perimtą bendrąją hermeneutikos sąvoką būtina tikslinti, dalijant ją bent pagal kelias istorines tradicijas ir mokyklas, kad geriau suprastume, kuri iš jų yra ją labiausiai paveikusi. Vokiečių romantizmo suklestėjimo metu iki tol dominavusiai „gramatinei hermeneutikai“ Schleiermacheris priešpriešino „dvasinę hermeneutiką“, kuri XIX–XX a. riboje Dilthey'aus buvo modernizuota kaip kultūros istorijos tyrimo hermeneutinis metodas. O Heideggerio ir Gadamerio filosofija padėjo vokiečių literatūros mokslui ir kritikai pereiti nuo XIX a. įsivyravusios „dvasinės hermeneutikos“, psichologinio literatūros tyrimo, ieškančio istorinių autorinių prasmų ir mokslinio objektyvizmo garantijų, prie interpretacinių teksto kalbos skaitymų. Gadameris literatūros kritikai įdavė svarbiausią metodologinį klausimą, *kaip konkreta teksto kalba perduoda literatūros lobyno praeities žinių dabarties skaitytojui?* Ir pasiūlė jį spręsti *dialogo, o ne struktūrinių metodų* būdu,

susiejant literatūros *kalbos* ir *istorijos* tyrimo aspektus. Vadinasi, interpretacinė kritika labiausiai ir domisi šiomis, tekstų kalbos ir istorijos keliamomis, problemomis, jas fokusuodama į skaitytojo žiūros tašką.

Tūtlytės straipsnyje ganėtinai apibendrintai aptartas abstraktokas vokiškosios šveicariškosios interpretacinės mokyklos poveikis lietuvių literatūrologijai, o Kayseris joje įžiūri net keturių kritikos mokyklų takoskyrą pagal tai, kaip skirtingai jos supranta ir aiškina interpretuojamo kūrinio stilių: 1) kalbos filosofijos paveikta Ženevos mokykla (Charles Bally), 2) kalbos psichologijos paveikta Miuncheno mokykla (Karlas Vossleris, Leo Spitzeris), 3) formalistinės menotyros mokykla (kuriai priskirti Heinricho Wölfflino darbų apie renesanso ir baroko matymo būdus paveikti literatūrologai, pavyzdžiui, Fritzas Strichas) ir 4) imanentinė Ciuricho mokykla (Emilis Staigeris, Clemensas Lugowskis, Karlas May, Richardas Alewynas). Iš visos Kayserio pateiktos kritikų mokyklos panoramos lietuvių literatūrologijai yra svarbiausia jo padaryta skirtis tarp *kalbos psichologiją* puoselėjančios Miuncheno mokyklos kritikos, kuriai buvo artima Georges'o Louiso Buffono tezė, kad stilius yra žmogus, ir kuri kūrinio stiliaus įvairovę psichologiškai susiedavo su Aš centru, su centrine „poetica personalità“ (Crocė's sąvoka, kuria poeto kūrybinis Aš buvo atskirtas nuo jo empirinio Aš), ir vadinamosios *imanantinės kritikos*, kuri vadovavosi antibiufoniška teze, kad „stilius yra stilius“. Nors toks tautologinis stiliaus aiškinimas nėra visai tinkamas, bet juo Kayseris nori pasakyti, kad kalbos filosofijai ir formalistinei menotyrai veikiant susiformavusi imanentinė interpretacinė kritika jau daug radikaliau atsisako ankstesnio kalbos psichologizavimo, nuo autoriaus kur kas ryžtingiau pasisukdama į kūrinį ir jį padarydama svarbiausiu reikšmės šaltiniu. Ši kritika pripažino imanentinį kūrinio stiliaus reikšmingumą, pagrįstą turinio ir formos identiškumo koncepcija. Jos kritikams kūrinio „reikšmės nenurodo jokios realybės. Visas turinys, kuris pasireiškia, būna tik formos pavidalo“⁴⁹. Tokiu būdu Goethe's – Dilthey'aus suformuluotas stiliaus, kaip žmogaus subjektyvumo ir pasaulio objektyvumo santykio išraiškos, apibrėžimas tampa taikytinu ne išskirtinai grožinei literatūrai kaip estetiniam reiškiniui, bet visai kalbai apskritai. O interpretacija iš genetinio psichologinio ir istorinio kūrybos tyrimo tampa teksto ir skaitytojo horizontų susiliejimo procedūra. Vis dėlto šis konkretaus kūrinio stiliaus imanentiškumas net Ciuricho mokyklos darbuose, turime pastebėti,

49 Wolfgang Kayser, „Stilius“, vertė Juozas Girdzijauskas, *Metai*, 1992, Nr. 6, p. 109.

buvo pusinis, nes jam sucentruoti dar prireikė, tegul ir labai formalios, bet vis dėlto asmenybės, žanro, kartos ar epochos „pozicijos“ arba „žiūros taško“ kaip stilių formuojančios jėgos sąvokos, išreiškiančios kūrybinės sąmonės percepcijos savitumą ir padedančios kritikui „iš vidaus“ atkurti poetinį pasaulį. Ne veltui Kayseris dar vartoja stiliaus (nors ir stipriai redukuotą nuo autoriaus), o ne teksto sąvoką, ir dar ganėtinai santūriai kalba apie interpretacinę skaitytojo funkciją. Vis dėlto Heideggerio, Gadamerio ir Saussure'o darbuose išsakytos „kalbos galios“ poveikis imanentinei interpretacinei kritikai, kurios svarbiausios figūros buvo Staigeris ir Kayseris, buvo lemiamas. O jeigu taip, tai Kubiliaus kritika, jei ją mes vis dar norėtume charakterizuoti vokiečių interpretacinės kritikos kontekste, turėtų būti artimesnė kalbos psichologijos ir istorinių stilių tyrimų tradicijas puoselėjusiai Miuncheno mokyklai (Spitzerio) nei imanentinei interpretacinei Ciuricho (Staigerio) mokyklai.

Nepaisant Heideggerio darbų suaktualinimo vadinamoje postruktūralistinėje literatūros teorijoje ar net jo Šliogerio vertimų ir interpretacijų lietuviškos kultūros erdvėje, Kubilius liko anapus jo pradėtos metafizikos dekonstrukcijos ir kalbos galios sureikšminimo, laikydamasis romantinės gyvenimo filosofijos ir tautinės kūrybos koncepcijos. Literatūra jam regėjosi misionistiškai svarbiausia kultūros sritis, o kūrėjas – ypatingos prigimties talentas, turintis būti atsakingas už savos tautos ar net visos žmonijos ateitį.

Išties, matydamas literatūrą, net literatūrologinius tekstus, Kubilius pirmiausia matė stilių. Bet mums svarbiausia suprasti, kaip jis tą stilių matė ir suprato. O suprato, cituodamas Aistį, labai aiškiai: „Rašto žmogaus stiliun įeina visas žmogus“ (154). Šią tezę paremia ir išplečia jo straipsnių pavadinimai: „Poezijoje gyvena žmogus“, „Aš liksiu ištikimas žmogui“, „Širdies šviesa ir stilizacija“, „Eilėraštis – gyvybės skiltelė“, „Auksinės pilnatvės lyrika“ ir kt. Vadinasi, stilius čia dar turi romantiškai pačią plačiausią prasmę – tai subjekto objektyvavimo si ekranas, – kurią tyrinėdamas ir sintetindamas „įvairovės vienybės“ principu, gali panirti į individualios, tautinės ir pasaulinės kultūrinės sąmonės gilumas ir paslaptis. Kubilius dar laikėsi istorinio ir personalinio stiliaus sampratos, iš asmeninės kalbos sistemos restauruodamas kūrybinės sąmonės istorinius profilius (siekdamas „viską, ką autorius laiko stilistiškai vertinga, sujungti ir susieti su jo asmenybe“⁵⁰). Šia prasme tikslesnė atrodo Kęstučio Nastopkos mintis, teigianti,

50 *Ibid.*, p. 99.

kad Kubilius laikėsi psichologinės literatūros interpretavimo programos⁵¹. Nebent ją dar papildytume – laikėsi kūrinio stiliaus (ar kalbos) psichologinės interpretavimo programos, nes tik į stilių atsiremdamas ir jį aprašydamas jis išeidavo į individo, tautos ir apskritai bendrąsias kūrybinės savimonės atodangas.

Nepriklausomybės laikas parodė, kad Kubilius, nors išliko pilietiškai labai aktyvus, kultūroje labai skaudžiai pasijuto žmogumi iš vakarykštės dienos. „Vakarykščią dieną“ turėtume tapatinti ne tik su sovietmečiu, bet, kaip rodo romantizmo temos tyrimas, su apskritai modernybės kultūros paradigma. Jei modernybę suprasime kaip humanistinę kultūrą, nuo Renesanso ar, tiksliau, nuo Švietimo įtvirtinusių tikėjimą progresyvistine istorijos raida, žmoniją pakylėjusią į Dievo visagalybės statusą ir padovanojusią atnaujintus Fausto ir Prometėjo kultūrinius simbolius. Lengvai prisitaikyti prie pakitusios, į laisvąją rinką patekusios posovietinės kultūros, kaip padarė pragmatiškesni kolegos, perėję nuo paviršutiniškai perrašytų Lenino prie Foucault citatų, Kubilius negalėjo ir nenorėjo. Jis kategoriškai atsisakė perimti postmodernios kritinės kultūros gigantiškus masyvus su antihegelizmo, metafizikos dekonstravimo, psichoanalitiniu asmenybės suskaidymu, skirtybės, kitoniškumo, netapatumo, decentralizavimo, polilogiškumo, tapsmo ir kt. kategorijomis. Nors jam labai gerai buvo žinomos Saulio Bellow, Theodoro Adorno, Leslie'o Fiedlerio, Jeano Cocto ir kt. mintys apie tai, kad masinės ir pramoginės kultūros apsuptyje literatūra neteko savo antropologinio fundamentalumo, liovėsi ieškoti žmogaus esmės, patirdama didžiausius krizinius simptomus (p. 46). Nors asmeninėje bibliotekoje turėjo ir labai neblogai išmanė Paulo de Mano literatūrologinius darbus. Cituodamas Blaise'ą Pascalį, kad stipri literatūra yra tiesos ieškojimas vaitojant, ar net rusų demokratų opozicionierišką „Aš – pasaulio kovotojas“⁵² formulę, Kubilius liko anapus postmodernaus fundamentalių klaidų dekonstravimo („Filosofinė idėja,

51 „Kaip kadaise Putinas griovė A. Jakšto teologinį normatyvizmą, taip pokario metais kūrėjo individualybės gynimas priešinosi bolševikinei literatūros reglamentacijai. Standartinius ideologinės priežiūros terminus – ‚kurti teisingą, gyvenimišką poeziją‘ – V. Kubilius jau 1953 m. perinterpretavo kūrėjo nuoširdumo, psichologinės tiesos kriterijais“ – Kęstutis Nastopka, „Literatūros samprata XX a. lietuvių kritikoje“, in: *XX a. lietuvių literatūra*, Vilnius: Vaga, 1994, p. 421.

52 „Man regėjosi, kad ir aš pats esu neramus literatas. Drumsčiantis ramybė. Kritikos misiją supratau kaip pareigą laužyti nusiramino, pasitenkinimo ir sustingimo ledus. Vis knietėjo šūktelti: broliai, mes gi trypčiojame vietoje!“ – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Rankraštyno archyvas, F 92730.

kad mes, pasitelkdami skaidresnes idėjas ir tyresnes sąvokas, geriau išvelgsime žmogaus būties pobūdį, buvo fundamentali klaida⁵³). Jis nenorėjo matyti ir pripažinti visą gyvenimą puoselėto romantizuoto humanizmo ribų ir žmogaus lemties menkystės, tebekeldamas literatūrai tą patį svarbiausią klausimą: „Ar toji literatūra bus, kaip iki šiol, moralinė visuomenės teisėja, sąžinės balsas, aukštesnio idealo siekinys?“⁵⁴. Jis negalėjo atsisveikinti su bendrųjų principų ir amžinųjų tiesų aksiologinėmis paieškomis, kuriomis visą gyvenimą mito, skaitydamas geriausią Europos ir gimtosios šalies literatūrą. Romantizuota protingojo Aš figūra, kaip ir idealizuotas tautinės kultūros konstruktas, buvo jo literatūrologinio mąstymo subjektas ir objektas, dar nepatyręs rimtesnių psichoanalizės, ideologijos kritikos ar kalbos filosofijos sukrėtimų. Kūrybinė Aš energija per vidinius prieštaravimus (romantinį valdovo ir vergo konfliktą) dialektiškai turėjo būti sufokusuota ir skirta tautos išsilaisvinimo ir suklestėjimo tikslo absoliutui.

Paskutinieji nepriklausomybės metu parašyti Kubiliaus didesni darbai ir straipsniai, deklaruojantys individo ir tautos tapatumą, tapo stulbinamai pilietiškai ir politiškai⁵⁵. Jų ryškiausiu pavyzdžiu galima būtų laikyti paskutines straipsnių knygas *Literatūra istorijos lūžyje* (1997) ir *Tautinė literatūra globalizacijos amžiuje* (2003), *Neparklupdyta mūza: Lietuvių literatūra vokiečių* (2002). Straipsnį „Tautinė literatūra ir tautinė valstybė“ pradėjęs nuo Hegelio esencialistinės sampratos, kad tėvynė yra „dieviškosios valios prigimtis“, „Dievo žingsniai žemėje“ ir tobiliausias visos žmonijos idealų horizontas, Kubilius buvo įsitikinęs, kad geriausiai jis yra realizuojamas literatūroje. Literatūra iš idealinių vaizdinių lipdo ateities vizijas, „kurlink mes veržiamės per kraują ir ašaras. Tais vaizdiniais pagrindžiamas kovojančių idealistų pasiaukojimas, herojinė ištvermė ir žūtis“⁵⁶. Nekritiškas emocija paremtas tikėjimas idealais, nesvarbu kokios ideologijos pagimdytais, yra pavojingas todėl, kad neišvengiamai tikintįjį veda prie

53 Ger Groot, *Dvi sielos*, p. 257.

54 Vytautas Kubilius, „Literatūra be ideologijos karkaso“, in: *Literatūra istorijos lūžyje*, p. 45.

55 „Kultūra yra svarbiausia tautos integralumo saugotoja. [...] Ilgus dešimtmečius menas buvo savotiškas tautos pylimas, saugojęs ją nuo išdirpimo ‚broliškų tautų‘ katile. Dabar šis pylimas turės sergėti mūsų dvasinį savitumą, plūstantį į kraštą masinės kultūros srautams. [...] Literatūra, abejinga tautos buvimo ir išlikimo klausimams, jau nebėra nacionalinė literatūra. Tokią nuostatą paveldėjome iš lietuvių literatūros klasikų – Maironio, Krėvės, Putino, Nėries, Simonaitytės“, – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Rankraštyno archyvas, F 92767, F 92735–3, F 92737–7.

56 Vytautas Kubilius, „Tautinė literatūra ir tautinė valstybė“, *Darbai ir dienos*, t. 35, 2003, p. 8.

išorinio arba vidinio smurto ir kančios. Patriotinė formulė, kad žmogaus laisvė yra neatskiriama nuo tėvynės laisvės, galios turėjo tik okupacijos ir sąjūdžio metais, laisvės sąlygomis ji neveikia. Kaip neveikia šiandienos skaitytojui pasiūlyta ir idealizuotos tėvynės–istorijos aukos formulė: „Lietuvių kultūrai, hitlerinės okupacijos metais teberymančiai ant istorinės savimonės ir sudvasinto psichologizmo pamatų, buvo visiškai svetimas biologinio prado kultas. Poetizuodama gailestį ir atjautą kaip žmogiško elgesio normas, pasvirusi į kenčiančio rūpintojėlio melancholiją ir gaudumo tonaciją, lietuvių kultūra stovėjo toli nuo herojinio monumentų pozų ir netiko pateisinti įnirši, žiaurumą, žmonių naikinimą“⁵⁷. Kad ir kaip būtų gaila, bet romantinio tautinio idealizmo laikas baigėsi. Kitam laikui buvo reikalingos kitos tėvynės ir žmogaus meilės formulės, kurių surasti Kubilius negalėjo. Tai ir sukėlė jo paskutiniųjų metų vidinį dramatiškumą, susvetimėjimo su išsilaisvinusios tautos literatūra pojūtį. Savo rašymą apie socialistinio lagerio menininkus jis grindė pačiu skaudžiausiu ir teisingiausiu savęs paties psichologiniu pjūviu:

Šioje tradicinių meno koncepcijų griūtyje gana nejauku buvusio „socialistinio lagerio“ menininkams, įpratusiems laikytis kietų meninio pasaulio normatyvų. Kaip šaunu buvo atakuoti Don Kichoto ietimi tų normatyvų pamėkles! Jauteisi drąsus ir reikalingas. Dabar laukas tuščias ir horizontas atviras į visas puses. Bet, nulipus nuo nuvaryto ideologijos arkluko, linksta kojos – visos ankstyvesnės kategorijos ir antitezės, naudotos apibrėžti ir klasifikuoti pasauliui, pasirodė netinkamos, o daugelis gražių įvaizdžių ir žodžių staiga nupliko per vieną dieną⁵⁸.

Galvojant apie Kubiliaus darbų metodologijos platesnį tarptautinį kontekstą, neturėtume ribotis vien jų paralelėmis su vokiečių literatūrologija. Būtų prasminga ir įdomu juos patyrinėti susiejant su kitais kontekstais: su rusų literatūrologu Michailu Bachtinu, kurio dialogiškumo koncepcija išaugo iš formalizmo su marksizmu, kalbos su istorija, subjektyvios su objektyvia estetika sandūros; su jo itin pamėgtu čekų kilmės JAV literatūrologu Renè Welleku, kuris iš nuodugnių vokiečių romantizmo studijų išsinešė kūrybinės individualybės ir estetiškos vertės kriterijus, suderindamas juos su struktūralizmo ir Naujosios kritikos ak-

57 Idem, „Okupacija ir literatūra: Ryšių tipologija“, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Rankraštyno archyvas, F 92768–8.

58 Idem, „Literatūra be ideologijos karkaso“, in: *Literatūra istorijos lūžyje*, p. 43–44.

tualizuotomis tekstualistinėmis tyrimo tendencijomis; su angažuotos pakraipos prancūzų egzistencialistais, taip pat su lenkų kritika, kurią jis neblogai išmanė.

Kubiliui kritikos, kaip ir literatūros, egzistencija buvo galutinai neišsprendžiama ir amžina, kaip ir žmogaus pastangos įprasminti savo besikeičiantį pasaulį⁵⁹. Ji buvo labiau siejama ne su filosofiniais traktatais ir teorijomis (iš pseudo-marksizmo paveldėta alergija), o su gyvybe kunkuliuojančiu literatūriniu ir visuomeniniu gyvenimu. Jis kratėsi perdėm matematizuotos mokslinės literatūrologijos, ramaus interpretavimo akademiškumo, genamas literatūros suvokimo smalsulio ir puoselėdamas dialektinę estetinio išgyvenimo formulę, atrastą Hegelio meno filosofijoje ir fenomenologiškai transformuotą Romano Ingardeno, Vosylius Sezemano, Renė Welleko bei Jeano-Paulio Sartre'o knygosė.

O jei vis dėlto norėtume Kubilių krikštyti hermeneutu, tai derėtų jo hermeneutiką tikslinti iki romantinės dvasios hermeneutikos (literatūrą ir literatūros kritiką vertinusios kaip tobuliausią gyvenimo išraiškos ir suvokimo istorinę formą), kurios akivaizdžiausiu požymiu turėtume laikyti jo darbų poleminį ir dialoginį stilių (Gadameris hermeneutiką siejo su klausimų atsakymų konstravimo metodu). Kubiliui rūpėdavo parodyti alternatyvias nuomones (todėl jo straipsniuose gausios citatos nėra ornamentinės), kad, polemizuodamas su jomis, per intelektualinių prieštaravimų ir diskusijų siužetą nužiestų ir įtvirtintų savus kūrybos regėjimus:

Gerame straipsnyje intelektualinės būsenos keičiasi kaip ir grožiniame kūrinyje, – teiginys grumiasi su neiginiu, vienos mintys ginčijasi su kitomis, tvirtą nusistatymą sudrumsčia abejonė, išvada išsisklaido improvizacijos atšakomis, susižavėjimas pereina į kritišką refleksiją, po lyrinių pasažų eina ironiški įgėlimai, meilė autoriui žengia susikibusi su karčios teisybės žėrimu į akis ir t.t. [...] o viską suriša minties ritmas, kaprizingas ir sunkiai apčiuopiamas⁶⁰.

Šiuo eseistiškai nupieštu kritikos autoportretu ir pabaikime. Jis – įkvepiantis.

59 Idem, „Kritika – specifinis mąstymo būdas“, in: *Problemos ir situacijos*, p. 236.

60 *Ibid.*, p. 250.

The Critic Entrapped by Romanticism

Summary

Romanticism was an exclusive area of research conducted by Vytautas Kubilius. It included not only historical studies of the romantic tradition (to the field of which the scholar ascribed a large part of modernist literature) and monographs on romantic authors, but also the foundations of the aesthetic interpretation of literature. Kubilius associated romanticism with the voice of distinct national culture, of self-defence and resurrection and with permanent contemplation rebelling against the stagnation of life and culture in pursuit of high ideals. The paper considers several questions. Wasn't romanticism, which was identified with self-defence in the Soviet period, occupied by Marxism? Wasn't Marxist ideology too often treated wantonly as 'vulgar Marxism' (Leninist propaganda) in the post-Soviet period? Isn't it high time a period should be put to the protracted inertia of romantic self-awareness in Lithuanian literary studies? In search of solutions to those questions, an attempt is to give a more specific definition to Kubilius' methodological relation to literature.

Key words: Vytautas Kubilius, romanticism, literary criticism, interpretative criticism, aesthetic value.
